

MOHÁS LÍVIA

Zárult a múlt

Született 1928-ban. Az Angolkisasszonyok egri intézetében nevelkedett. Író, pszichológus, testnevelő tanár. Legutóbbi írását 1999. 4. számunkban közzöltük.

Szeretnénk és mert szeretnénk, hát úgy mutatjuk, mintha az anya-tett — a szülés — bájos boldogság lenne, fuvolaszó mellett folyrna a történés, reneszánsz angyalok zenélnek odafenn, a természet kedves állatai szelíden figyelnek, miközben széna-szalma illat és angyalhaj szálldos. Pedig! Vér van ott és szenny. Elfojtott üvöltés, a tudat alá szorított átkozódás, keserves szembesülés a női lét iszonyatos eseményével, amint a nő isteni partnerré válik a teremtésben. Legtöbbsen az ijedelmet elfelejtének. Illő hát, hogy a bűnös felejtés, ez a készsleges amnézia szűnjön, és az Anya éve legyen a harmadik évezred kezdete. A Kezdet.

De most még záróesztendeje van a múltnak, és ez az év még az Atyáé.

* * *

Lelkünk archéjába, minden utód pszichéjének legmélyebb rétegébe be van írva: apa a *törvény*, apa az *erő*, apa a *hatalom*, apa a *biztonság*. Mindeközben érthetetlen, hogy a földi apáknak milyen kevés jelentőséget tulajdonít a társadalom. Kultúránk sokféle gyatra pontja között ez az egyik: a földi apák mostoha kezelése. A neurotikusan táncoló-üvöltő utódok azt dobogják hangszereik mögül: nincsen biztonság, törvény és hatalom sincsen, pedig vágyódnánk mindezek után: az apák után. A mostoha apa-kultúrában az apa hasznót hajtó ereje a fontos. Az ősi történetekben olykor még a megtermékenyítés tényét is elvitatnánk tőle. Róma alapítóinak, Romulusnak és Remusnak, Mars isten az apja. Servius Tulliusnak Vulkan istenség. Olykor állatok képében jönnek az istenségek a termékenyítés aktusát elvégezni. Némely mondakörben még azzal sem törődnek, hogy isteni jelenléte kölcsönözzenek a termékenyítő állat-apának, az óorosz népének azt daolja:

*A kertben, a kertben, zöld levelesben
sétált — hüsselözött ifjú hercegasszony,
hercegasszony Marfa, Veszeszluvovna.
Reá hágott mentiben veszett kgyóra!
Körül sziszegte az veszett kígyó,
körül tekerőzte zöld szattyán csizmáját,
körül tekerőzte szótt harisnyáját
fejér derekához ocsmány fejét verte.
Fiat fogant méhében ifjú hercegasszony.*

(Varázsló Volh vitéz, Rab Zsuzsa fordítása)

A mai nők szerelmi élményeiben megjelennek néha az ősi szakrális élmények lenyomatai, ahogyan az „állati-ocsmány” zárványok is. Mintha az asszonyok termékenyülő kedve és szülési képessége élő és természetes híd lenne három szint között: az isteni, az emberi és az embernél alacsonyabb szervezetségű lét között. De most nem róluk, hanem az apákról van szó.

A földi atya, az eredendően vadnak teremtett főemlősök között, a maskulin társ: az életlánc továbbviteléhez. Védelmet ad, parancsol, követel, olykor könyörtelenül, és amíg gyengék vagyunk meg kicsik, szinte istennek látjuk. Az istenség roppant dolgokat megengedhet magának. Az emberi természet okkupációs tendenciái, vadsága, agressziós hajlandósága, dominancia kényszere maskulin jellegzetességek — kiművelésük, megfésülésük elemi érdek. Apák és fiúk játékos harcában többről van szó, mint játékról és túlaradó energiák levezetéséről. A *hatalomért* folyik a küzdelem, mint akkor is, amikor nem is játszanak, nem is beszélnek. Egyike a legellentmondásosabb kapcsolatnak ez. A fiúk egyfelől mintának tekintik az apát, és szeretik, szeretnék szeretni. Ennél jobban már csak azt szeretnék, ha alaposan elpáholhatnák futásban, birkózásban, de legfőképpen mindenben. Szívesen letaszítanák a vénülő királyt a trónusról, boldogan elzavarnák a fogait hullató falkavezért, hogy fiatal dühvel egyedül ők uralják a terepet. Ők lehessenek a leg-leg-legnagyobbak. Holott kicsik és gyengék.

Aldásos ez a küzdelem. Tudattalanul azt gyakorolja a fiú, hogyan kellene összeegyeztetni a dominancia-kényszert a szeretettel, a dühöt a fegyelmezettséggel, az erőt a legyőzött alázatával, a féltékenységet a hálával. Az indulatok kavalkádjában megtanul lassan eligazodni és szert tenni valamiféle szabályozottságra.

Sziddharta nem harcol és nem büntet

Az apa — az Atya —, a törvény, és a fiúk mintha teljes lelkükkel azt kívánnák, hogy tőle, az apától tudják meg, mi a Jó, mi a Rossz, ő mutassa meg a paramétereket, amelyek nélkül nem lehet élni, se megmaradni, és talán nem is érdemes. De ha nincs apa vagy olyan, mint az olvasztott vaj, akkor nem érdemes belevágni a kést. Ilyenkor képtelenség kicsikarni belőle a termékeny konfliktust, nem lehet általa kitapasztalni, hogy meddig mehet el az ember egyik-másik magatartással.

Sziddharta — Hermann Hesse könyvében — ilyen olvasztott vaj. Fia cudarkodó kihívásaira mindig szelíd jósággal reagál, „...nem mersz megütni”, ordít rá a fia, „...kegyességeddel és elnéző jóságoddal akarsz örökké büntetni és megszégyeníteni. Azt akarod, hogy én is olyan legyek, mint te, én is kegyes legyek, én is szelíd és bölcs legyek! Hát ide figyelj, csak hogy neked bánatot

szereznek, én inkább útonálló és gyilkos leszek". Nem nehéz meghallani a bizonytalan kamasz kétségbeesését. A minden ízére rátapadó nyálkás apai jóság lehúzza, beburkolja, alattomosan behálózza, a polip-jóság kiszívja az egyéniséggé válás lehetőségét, a polip-szeretet kényszerít, hogy arra az útra lépjen az ember, amit más gondolt el számára, és ez iszonyatos. Hagyj egy kicsit magamra, önmagammá akarok válni, talán ez van a fiú szavai mögött, ne fojts meg az alázatoddal. De Sziddhartát nem lehet nyomasztó jóságától eltántorítani, sem harcra készíteni. Már a küzdelem előtt megadja magát. A fiú nem ismerheti meg, nem gyakorolhatja be a helyes és helytelen határait, sem önmaga erejét és korlátait.

Thibault megszabadul tőle

Személyiségünk ismeretlen zuga tárul fel akkor, ha váratlan helyzet elé állít bennünket a másik. Ha valami újfajta tettet, tényt produkál hirtelen. Mire gondolunk ilyenkor? Magunkra vagy a másikra? Nem az indulat gyorsasága vagy ereje érdekes, hanem az iránya. Az, hogy elsőben kinek az érdeke szerint mozog a válaszuk. Martin du Gard, akiről Szerb Antal azt mondja, balzaci embertemető és tolsztoji epikus, pompásan megjeleníti ezt a váratlanságot, és nyomában az apai önzés lelepleződését — *A Thibault családban*. Ez az önzés talán észrevétlen maradna, ha Thibault kisebbik fia is az apai elvárások szerint növekszik.

Thibault a becsületrend lovagja, a megye képviselője, a Gyermekgondozás Erkölcsi Ligájának és a Társadalomelméleti Intézet elnöke, a párizsi Társaság Lexikona szerint az Egyházmegye Katolikus Intézményei Szövetségének pénztárosa. A jeles férfiúval közlik, hogy tizennégy esztendő fia megszökött az iskolából. Az apának fejébe szökik a vér arra a gondolatra, hogy holnapután kezdődik Brüsszelben az Erkölcsi Tudományok Kongresszusa, amelynek francia osztályán ő elnököl. Dühödten felkiált, csendőrökkel fogom kerestetni, csak van még csendőrség Franciaországban, megtalálják még a gonosztevőket! Zsakettje lelógott hasa két oldalán, tokája beszorult gallérjába, és előre bökött állkapcsával, mint a kantáriját rángató ló. „Ó, a semmirekelő — gondolta magában —, ha egyszer legalább elgázoltná magát egy vonattal”, akkor rendbe jönne minden, beszéde a kongresszuson, talán még az alelnöksége is..., e pillanatban látta maga előtt hordágyon a fia testét, majd önmagát a ravatal mellett, látta az emberek részvétét és hirtelen... szégyenkezett...

Megérkezik az elcsavargott kamasz rendőri kísérettel. Most ott áll, fejét leszegve, „...szívében annyi gyöngédség gyülemlett föl, hogy szeretne sírni, meg hangosan kacagni is”. Katartikus állapot, mondhatnánk, alkalmas arra, hogy... mindenre alkalmas. Az apa a

nagyobb fiához fordul, a jól alkalmazkodóhoz; „Antoine fiam, tedd meg nekem azt a szívességet, foglalkozzál még ma éjszaka ezzel a fráterrel. Ígérem, hogy holnap megszabadítalak ettől a tehertől”. Majd bezáratja a gyermeket a fiatalok büntetőkolóniájába, amelyet ő alapított. A társalgó okkerszínű falát Thibault életnagyságú mellszobra díszíti. Az apai önzés vasfejú öntudatlansága. A szemben lévő falon egy fekete fából készült feszület próbálja elensúlyozni szerényen.

Apa és fia között — Füst Milán *Őszi vadászatában* — az ostor a kapocs. A család feje lovat, asszonyt, kutyát, munkást és gyereket veréssel fegyelmez, „...úgy megvert, hogy kénytelen voltam ordítani meg rimánkodni. Pedig sokszor elhatároztam már, hogy mukkanás nélkül túrom el az egészet, egész addig, míg bele nem halok. De ezt se lehetett, nemcsak a fájdalom miatt, hanem mert rájöttem, hogy akkor talán tényleg agyonver. Mert ő nem hagyta abba mindaddig, amíg már sokáig nem rimánkodtam. Térdre vettem hát magam, s igyekeztem elkapni a kezét, hogy megcsókoljam, a nadrágját csókolgattam, alázatosan, és kétségbeeséssel szívemben zokogtam... nem egyszer elhatároztam, hogy megölöm magam. S egyszer aztán ezt újból elhatároztam, csak azzal a különbséggel, hogy előbb őt lövöm agyon”.

Itt a sötét komiszság, Sziddhartánál a feneketlen jóság. Ott az eredmény az „útonálló leszek”, itt a „megölöm magam, de előbb őt lövöm le”.

Ősi örökség

Az etológusok megfigyelték a gyilkos Heródes-majmokat; az a szóka közöttük, hogy amikor a farka élére kerül az új vezér, akkor ez megöli az újszülötteket. Kiirtja a lehetséges trónkövetelőket, az idegeneket, és gyorsan gondoskodik vér szerinti utódok megfogadásáról. Shakespeare királydrámáiból és a valóságos történelemből ismerősek ezek a hatalmi gesztusok. Sokszor még a vér szerinti rokonokat is elirtják az útból.

Vajon mi volt előbb beírva a természetünkbe: a fiúgyilkolás vagy az apagyilkosság? Mert a majomvezért a saját kölykei, felnövekedvén, el fogják úzni. Birtokba vesznek mindent, és kezdődhet az orgia. A fiú megölése az apa által és az apa megölése a fiú által ugyanannak az éremnek két oldala, közös mozgatójuk van: a *hatalomvágy és a dominancia kényszer*. Ez a valóság, százezer példa mutatja, döbbenetes, talán megszoktuk, pedig érthetetlen, látja az ember, hogy így van, de lelkével fel nem foghatja. Emészthetetlen. Noha benne van a kultúránkban, a szibériai medve-kultusztól az afrikai törzsek kultúrájáig, és hozzánk térben és időben közelebbi mediterrán kultúrában is. Emlékszünk: Krónosz sorra felfalta minden gyermekét, mígnem felesége — Rhea —

megunta a dolgot, és Zeusz fiacskáját eldugta az apa elől. A fiú felnövekedvén annak rendje és módja szerint letaszította Krónoszt Olümposz trónjáról, nem ölte meg, nem üzte ki a pusztába, ahogyan a kiérdemesült főmajommal teszik az utódok. A Boldogok Szigetére vitette megbilincselve, ide kerültek haláluk után a héroszok, lovaglással, lantmuzsikával, játékokkal múlatják az időt, arrafelé szépek a rózsák, pompás árnyékot adnak a tömjénfák és a magnóliák. Így mondják. Szébb, mint a Heródes-majmok szokása, bár lehet, hogy Krónosz ezt halálnak érzi.

Apák és fiúk érthetetlen hatalmi harcában a kereszténység hozott mást. Befejeződik a véres körforgás, a keresztáldozattal lezárul a hatalmi harc, itt azt mondja a Fiú az Atyának, legyen meg a Te akaratod. Önként vállalja az áldozat szerepet, tudni se akar bosszúról, a lelki utódoknak is tilos a bosszú. A Fiú itt tudatosan azonosul az Atyával és uralkodótárs lesz: Krisztus Király. Megvan itt is a lakoma, de kifinomodva, és agapének hívják. Gondoljunk az úrvacsorára vagy az áldozásra. A vadnak teremtett főemlősnek, az embernek itt, az azonosulás folyamatában, már nem a militáns, nem a győzni akaró, a kényszeresen hatalmaskodó oldala érvényesül. Nem a maskulinitás vezérli. Valami más. A feminin jelleg: az egységre vágó, az önmagát átadó, az összebékítő, az együtt uralkodó.